

ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช Beliefs and Rites of Guanyin Goddess of Thai-Chinese People in Yaowarach Area

Jing Kaiyang*, แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
*Email : jingkaiyang1016@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช ขอบเขตของการวิจัยคือศึกษาศาสนสถานที่มีรูปเคารพของเจ้าแม่กวนอิมทั้งหมด 3 แห่ง คือ วัดมังกรกมลาวาส มูลนิธิเทียนฟ้า และวัชรโพธิสถานมงคลชัย โดยใช้วิธีสัมภาษณ์พูดคุยแบบอิสระกับผู้เข้าร่วมพิธี, ผู้ประกอบพิธีที่อาจเป็นทั้งพระภิกษุและฆราวาส นอกจากนี้ขณะทำงานภาคสนามก็ได้สังเกตการณ์บริเวณมณฑลพิธีและบรรยากาศขณะประกอบพิธีกรรม ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิม จำแนกได้ 2 ประเด็น คือ (1) ความเชื่อเกี่ยวกับตำนาน เชื่อว่าเจ้าแม่กวนอิมคือ พระมหาโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรแห่งความเมตตากรุณาสามารถช่วยเหลือผู้เดือดร้อนให้พ้นทุกข์ได้ บันดาลความเป็นสิริมงคลให้แก่ผู้ศรัทธา (2) ความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่กวนอิม จำแนกประเด็นได้ 5 ด้าน คือ โชคลาภ เมตตามหานิยม การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ แคล้วคลาด และเรื่องการขอบุตร ส่วนพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิม จำแนกได้ 2 ประเด็นคือ (1) พิธีกรรมเกี่ยวกับตำนานของเจ้าแม่กวนอิม (วันอานี่แซ) คนไทยเชื้อสายจีน มีการทำพิธีกรรมในวันสำคัญอย่างวันอานี่แซ ทุกคนจะถือศีลกินเจ แต่งกายด้วยชุดสีขาวเพื่อแสดงถึงความสะอาด บริสุทธิ์ แล้วมาประกอบพิธีกรรมกันที่ศาสนสถาน (2) พิธีกรรมเกี่ยวกับเทศกาล ในช่วงวันตรุษจีน วันไหว้พระจันทร์และเทศกาลกินเจ ชาวไทยเชื้อสายจีน ก็จะมีพิธีกรรมที่สำคัญเกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิม เช่น สวดมนต์ ปล่อยสิ่งมีชีวิต เช่น ปลา นก เป็นต้น

คำสำคัญ : ความเชื่อ พิธีกรรม เจ้าแม่กวนอิม ชาวไทยเชื้อสายจีน

Abstract

This research aimed to study the beliefs and rites relating to Guanyin Goddess of Thai-Chinese people in Yaowarach area. The area of study was three religious places where images of Guanyin Goddess were situated, including (1) Wat Mongkongmalawas; (2) Tianfa Foundation; and (3) Wacharabodhisatan Mongkoltan. Study methods were informal interviews with participants of the rites and rites performers, both monks and civilians, and the area and atmosphere observations while rites were performing. The study found two Guanyin Goddess-related beliefs, which were: (1) Myth of the goddess – Thai-Chinese people believe that Guanyin Goddess was the gracious incarnation of the Bodhisattva Avalokitesvara. The goddess could save the sufferers and bless prosperities to faithful followers. (2) Five blessings of the goddess – it is believed that

Guanyin Goddess could bestow luck, charm, sickness termination, safety, and the birth of babies. For the rites relating to the goddess, two manners were found: (1) Birth myth-related rites-Thai-Chinese people would dress in white symboling purity, eat vegetarian, and go to pray at the temples on the birthday of the goddess; and (2) festivals-related rites-on Chinese three main festivals, which are the Chinese New Year Day, the Full Moon Worship Day, and the Vegetarian Festival, Thai-Chinese people would pray to the goddess and make merits, such as freeing caught birds or fish.

Keywords : beliefs, rites, Guanyin Goddess, Thai-Chinese people

บทนำ

คนไทยเชื้อสายจีนคือชาวจีนที่เกิดในประเทศไทยและเป็นเชื้อสายของผู้อพยพชาวจีน หรือชาวจีนโพ้นทะเล วัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนได้สืบทอดจากประเทศจีนมาพร้อมกับการตั้งถิ่นฐานสร้างครอบครัวเครือญาติ ณ ดินแดนประเทศไทย ทำให้ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน มีลักษณะผสมผสานที่น่าสนใจ แม้ชาวจีนจะเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากเมืองจีนหลายระลอก นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา จัดได้ว่าเป็นกลุ่มคนจำนวนมากที่สุดที่อพยพมาจากประเทศอื่น แต่ยังคงรักษาความเชื่อ และประเพณีของตนไว้ได้อย่างมีเอกลักษณ์ แม้ว่าส่วนหนึ่งจะปรับตัว หรือถูกกลืนไปกับวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ในสังคมไทยแต่ยังรักษาความมีตัวตนคนจีนไว้ได้อย่างน่าสนใจ ลักษณะความเชื่อทางศาสนาของชาวจีนในประเทศไทย ผสมผสานความเชื่อของพุทธศาสนา การบูชาบรรพบุรุษ ลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ และการนับถือเทพเจ้า ชาวจีนจะนิยมไหว้เจ้า และไหว้บรรพบุรุษ ในขณะที่เดียวกันก็ทำบุญตักบาตร หรือให้ลูกหลานบวชเรียนในพุทธศาสนา โดยไม่คิดว่า มีความขัดแย้งกัน ดังที่ จิตรรา ก่อนันทเกียรติ (2542: 55) กล่าวไว้ว่า “คนจีนก็เหมือนคนไทยคือเป็นคนพุทธ ผู้เฒ่าผู้แก่นิยมเข้าวัด ถือนิสสัยกินเจ แต่คนจีนจะนิยมนับถือเจ้าด้วย โดยเฉพาะเจ้าแม่กวนอิม”

ย่านเยาวราช เป็นชุมชนชาวจีนขนาดใหญ่และมีความสำคัญของจังหวัดกรุงเทพมหานคร เยาวราชมีอายุนานนับร้อยปีแล้ว คนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชมีความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิมมาช้านาน เชื่อกันว่า พระกวนอิมโพธิสัตว์หรือกวนซิม เป็นบุคคลที่เพียบพร้อมด้วยความรัก ความเมตตา ความเสียสละที่แท้จริง ความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่กวนอิมสามารถบันดาลให้ผู้เคารพศรัทธา อยู่เย็นเป็นสุข ปกป้องให้พ้นจากอันตรายได้ และเจ้าแม่กวนอิมเป็นพระโพธิสัตว์แห่งความเมตตากรุณา สามารถบันดาลในสิ่งที่ผู้ขอตั้งจิตอธิษฐานขอพร ให้สัมฤทธิ์ผลได้ จากการทำงานภาคสนามของผู้วิจัย รวมทั้งข้อมูลข้อคิดเห็นจากคำให้สัมภาษณ์และเอกสารวิชาการต่าง ๆ เห็นได้ว่า พฤติกรรมทางความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช ยังคงความเหนียวแน่นและเนิ่นนานมาแล้ว ดังเช่นจะเห็นได้จากการอัญเชิญรูปเคารพเจ้าแม่กวนอิมซึ่งแกะสลักด้วยไม้จันทน์ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่งจากประเทศจีน มาประดิษฐานอยู่ ณ ศาลเจ้าแม่กวนอิมในย่านเยาวราช ประเทศไทย (มูลนิธิเทียนฟ้า) ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของผู้ศรัทธาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีศาสนสถานหลายแห่งในย่านเยาวราช ที่ประดิษฐานรูปเจ้าแม่กวนอิม จากความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิม ดังกล่าว ได้ส่งผลหรือแสดงให้เห็นว่าเจ้าแม่กวนอิมมีบทบาทต่อคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชในด้านต่าง ๆ ทั้งในยามปกติและเมื่อครอบครัวประสบปัญหาที่ต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ

เนื่องจากในย่านเยาวราชมีศาลเจ้าแม่กวนอิมมากมาย แต่ถ้าวัดถึงศาลเจ้าแม่กวนอิมที่มีชื่อเสียง มีจำนวนคนที่เคารพศรัทธาเดินทางมาสักการะมากที่สุด และนิยมมาเข้าร่วมพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิม มี 3 แห่ง คือ วัดมังกรกมลาวาส (เล่งเน่ยยี่) มูลนิธิเทียนฟ้า และวัชรโพธิสถานมงคลธัญ ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เจ้าแม่กวนอิมมีความสำคัญต่อสังคมชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นอย่างมาก ทั้งได้ขยายไปถึงความนิยมศรัทธาในหมู่ชาวไทยทั่วไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นเจ้าแม่กวนอิมองค์ที่ประดิษฐาน ณ วัดมังกรกมลาวาส มูลนิธิเทียนฟ้า รวมทั้งวัชรโพธิสถานมงคลธัญ และจากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาภาคสนามและศึกษาเอกสารที่เป็นข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยในฐานะเป็นนักศึกษาชาวต่างชาติที่กำลังศึกษาสาขาวิชาการสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง จึงมีความสนใจที่จะศึกษาข้อมูลในเชิงลึกเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิมในย่านเยาวราช ซึ่งเป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนขนาดใหญ่ที่สำคัญที่สุดในประเทศไทย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช

นิยามศัพท์

1. ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับ นับถือ เชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่ามีอยู่จริง ทั้งนี้บางอย่างอาจจะมีหลักฐานหรืออาจจะไม่มียุทธฐานที่จะพิสูจน์ก็ได้ เป็นการแสดงถึงวิธีการในการมองสิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตัวด้วยความเชื่อมั่น ศรัทธา ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิมเกิดขึ้นมาเป็นเวลายาวนานแล้ว ทั้งที่เป็นเทศกาลและเกิดขึ้นอย่างเป็นปกติวิสัยในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะการสวดสรรเสริญเจ้าแม่กวนอิมทั้งในศาสนสถานหรือในเคหสถานบ้านเรือนของผู้นับถือ
2. พิธีกรรม หมายถึง การกระทำที่คนเราสมมุติขึ้นมาเป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธีดำเนินกิจกรรมเพื่อเป็นการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งทำให้คนเราเกิดความสบายใจและมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไปได้ อีกอย่างหนึ่งพิธีกรรมหมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์ปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน จึงก่อให้เกิดเป็น "พิธีกรรม" ซึ่งมีหลายองค์ประกอบ
3. เจ้าแม่กวนอิม หมายถึง พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ในศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช
4. ชาวไทยเชื้อสายจีน หมายถึง ชาวไทยที่มีบรรพบุรุษเป็นชาวจีนซึ่งมีภูมิลำเนาและยังคงอาศัยอยู่ในย่านเยาวราช ประเทศไทย

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. ทำให้ได้รับความรู้และเข้าใจถึงความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิม
2. ทำให้ได้รับความรู้และความเข้าใจในความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิมในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงการเป็นบุคคลตัวอย่างในด้านการปลูกฝังบุคคลทุกเพศ ทุกวัยในเรื่อง คุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเจ้าแม่กวนอิมนั้นถือเป็นบุคคลตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึง “การให้” โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้าแม่กวนอิมที่วัดมังกรกมลาวาส (เล่งเน่ยยี่) มูลนิธิเทียนฟ้า วัดชโรตีสถานมงคลชัย เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย
2. ศึกษาประวัติและความเป็นมาของศาลเจ้าแม่กวนอิม และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากผู้มากราบไหว้เจ้าแม่กวนอิมทั้ง 3 สถานที่และสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่ดูแลศาลเจ้าแม่กวนอิมทั้ง 3 สถานที่
3. สร้างเครื่องมือวิจัยด้วยการตั้งคำถามที่จะไปสัมภาษณ์จำนวน 10 ข้อ โดยครอบคลุมวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยและให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ
4. ปรับแก้ไขเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะ และนำไปเก็บข้อมูลภาคสนามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นทั้งผู้ประกอบการและผู้เข้าร่วมพิธี จำนวนมากกว่า 40 คน ทั้งพระและฆราวาส
5. วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ในด้านความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิมที่วัดมังกรกมลาวาส ที่มูลนิธิเทียนฟ้า และที่วัดชโรตีสถานมงคลชัย
6. นำเสนอผลการศึกษาวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช ชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช มีความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิมมาเป็นเวลาช้านาน และยังคงปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช สามารถจำแนกประเด็นได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับตำนานของเจ้าแม่กวนอิม หลิน จิ้น ฉาง (วรจิตต์ หลิน) (4 เมษายน 2561: สัมภาษณ์) เป็นชาวจีนแต้จิ๋วซึ่งย้ายมาอาศัยอยู่ในย่านเยาวราชได้ประมาณ 16 ปี เป็นคนที่นับถือเจ้าแม่กวนอิมอย่างมาก ได้กล่าวถึงประวัติโดยย่อและการนับถือเจ้าแม่กวนอิม สรุปได้ว่า

“เจ้าแม่กวนอิม เป็นธิดาองค์ที่สามของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งท่านได้ปฏิบัติธรรมจนบรรลุเป็นพระโพธิสัตว์ คนที่นับถือเจ้าแม่กวนอิมเชื่อว่า เจ้าแม่กวนอิมเป็นผู้มีเมตตา ไม่ว่าจะขออะไรท่านก็จะประทานให้ตลอด คนที่นับถือเจ้าแม่กวนอิมจะไหว้และสวดบูชาเจ้าแม่กวนอิมทุกวัน โดยจะไหว้ที่บ้านหรือที่วัดหรือที่ศาลเจ้าก็ได้”

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้น ผู้ให้สัมภาษณ์ได้กล่าวถึงการปฏิบัติตนในฐานะผู้ที่ศรัทธาในเจ้าแม่กวนอิม และประวัติของเจ้าแม่กวนอิมโดยสังเขป ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธาของคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชที่มีต่อเจ้าแม่กวนอิม รวมไปถึงการสักการบูชาเจ้าแม่กวนอิมซึ่งถือเป็นหนึ่งในกิจวัตรประจำวันของผู้ศรัทธาทั้งหลาย

1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่กวนอิม เจ้าแม่กวนอิม เป็นพระผู้ทรงเปี่ยมด้วยความรักความเมตตาต่อสรรพสัตว์ เป็นพระผู้เปี่ยมด้วยความกตัญญู มีความโดดเด่นในเรื่องของความรัก ความมี

เมตตา จึงกลายเป็นอีกหนึ่งองค์เทพที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ได้รับความนิยมนอกจากผู้ที่ศรัทธาจากทั่วโลก รวมทั้งชาวไทยเชื้อสายจีนย่านเยาวราชที่หลังไหลเข้าไปกราบไหว้บูชา และเป็นสัญลักษณ์แห่งเมตตาตามหาการุญย์เพื่อโปรดสัตว์ให้หลุดพ้นจากห้วงทุกข์ จากการศึกษาความเชื่อที่เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช สามารถจำแนกประเด็นได้ 5 ประเด็น ดังนี้ ความเชื่อด้านโชคลาภ ความเชื่อด้านเมตตาตามหานิยม ความเชื่อด้านการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บ ความเชื่อด้านแคล้วคลาด ความเชื่อเรื่องการขอบุตร

กานต์ชนิด (สงวนนามสกุล, 4 เมษายน 2561: สัมภาษณ์) ชาวไทยเชื้อสายจีนและที่อาศัยอยู่ในย่านเยาวราช ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับความเชื่อในด้านการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บ สรุปได้ว่า

“ดิฉันนับถือเจ้าแม่กวนอิมตั้งแต่เกิด และมักจะขอพรกับเจ้าแม่กวนอิมให้ตัวเองมีสุขภาพแข็งแรงอยู่เสมอ ครอบครัวของดิฉันไม่มีใครทานเนื้อสัตว์รวมทั้งตัวดิฉันเองด้วย ดิฉันมักจะมาไหว้เจ้าแม่กวนอิมที่วัดบ่อยๆ โดยเฉพาะช่วงไหนที่รู้สึกไม่สบายใจ เครียดบ่อย สุขภาพไม่ดี เจ็บป่วยบ่อยก็จะมาไหว้เจ้าแม่กวนอิมที่วัดทุกวัน”

จากตัวอย่างข้างต้น ที่ผู้สัมภาษณ์ได้กล่าวถึงความเชื่อในด้านการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บ ทำให้เราได้ทราบว่าคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชก็นิยมขอพรในด้านของสุขภาพ ด้านการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บกับเจ้าแม่กวนอิมเช่นเดียวกันกับด้านอื่นๆ การที่ผู้ศรัทธามาไหว้ขอพรเจ้าแม่กวนอิม แน่ใจว่าต้องส่งผลดีต่อตัวผู้ขอพรเองตามหลักที่ว่า ใจสบาย กายเป็นสุข พอไหว้ขอพรแล้วเรารู้สึกสบายใจ สุขภาพจิตดี สุขภาพกายเราก็ดีตามไปด้วยโดยปริยาย ซึ่งจากการสำรวจพบว่าผู้ที่มาขอพรเรื่องสุขภาพก็มักจะมีการถือศีลกินเจถวายเจ้าแม่กวนอิมกันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งระยะเวลาในการถือศีลก็จะตามแต่ศรัทธาของแต่ละคน

วิจิตร แซงิ้ว (4 เมษายน 2561: สัมภาษณ์) ชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จิวที่อาศัยอยู่ในย่านเยาวราช ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับความเชื่อในด้านแคล้วคลาด สรุปได้ว่า

“บรรพบุรุษรุ่นปู่ย่าตายายของเรา เดิมเป็นคนจีนแต่จิว ย้ายมาอยู่ประเทศไทยในย่านเยาวราช ตั้งแต่ประมาณ 30 - 40 กว่าปีที่แล้ว ที่บ้านนับถือเจ้าแม่กวนอิมตั้งแต่วัยบรรพบุรุษ มาถึงรุ่นเราก็ยังนับถือและไหว้เจ้าแม่กวนอิมทุกวัน นอกจากนี้ทุกคนในครอบครัวก็ถือศีลกินเจกันทุกคนด้วย ช่วงต้นปีที่ผ่านมาน้องชายเกิดอุบัติเหตุรถชนโดยน้องชายเป็นคนซ้อนท้ายมอเตอร์ไซด์ เพื่อนของน้องชายที่เป็นคนขับ ขาหัก เอ็นขาด ต้องใส่เฝือกตามเหล็กอยู่นานหลายเดือน ส่วนน้องชายเป็นแค่แผลฟกช้ำ บาดเจ็บเพียงเล็กน้อยเท่านั้น จึงเชื่อว่าเป็นเพราะความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่กวนอิมที่ช่วยให้ น้องชายแคล้วคลาดจากอันตราย ”

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้น ผู้ให้สัมภาษณ์ได้กล่าวถึงความเชื่อของตนเองที่มีต่อเจ้าแม่กวนอิมในเรื่องของความแคล้วคลาด แสดงให้เราเห็นถึงความเชื่อด้านความแคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่างๆ ที่คนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชมีต่อเจ้าแม่กวนอิม ซึ่งผู้คนเชื่อกันว่าจากการที่เราทำความดี ศรัทธาในเจ้าแม่กวนอิม สวดมนต์บูชา ระลึกถึงเจ้าแม่กวนอิมอยู่เป็นประจำ อีกทั้งยังถือศีลกินเจงดเว้นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ทำให้เจ้าแม่กวนอิมทรงเมตตา ปกป้องคุ้มครองเราให้พ้นจากภัยอันตรายต่างๆ และยังเป็นการน้อมนำใจให้ผู้ศรัทธาเกิดความรู้สึกสงบ คิดดี ทำดี

จากตัวอย่างการสัมภาษณ์ของผู้ศรัทธาซึ่งอาศัยอยู่ในย่านเยาวราชอีกหลายคน สรุปได้ว่า คนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช มีความเชื่อที่เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่กวนอิมในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อในด้านการดูแลสุขภาพสำหรับการดำเนินกิจการงานสิ่งใด เพื่อความเป็นสิริมงคลและเจริญก้าวหน้า ความเชื่อในด้านการขอพร

ต่างๆ เช่น ขอบุตร ขอให้แคล้วคลาดปลอดภัย ขอให้ตนเป็นที่รักและเมตตา (เมตตามหานิยม) ขอให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ หรือช่วยรักษาโรคภัยต่าง ๆ ให้หายดี ฯลฯ เป็นต้น

2. พิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช ชาวไทยเชื้อสายจีนมีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิม เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและความกตัญญูต่อเจ้าแม่กวนอิมในโอกาสพิเศษต่างๆ ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้เป็นพิธีกรรมที่ชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างเหนียวแน่นและยาวนานตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

2.1 พิธีกรรมเกี่ยวกับตำนานของเจ้าแม่กวนอิม (วันอานี๋แซ) วันสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับตำนานของเจ้าแม่กวนอิม ที่เรียกกันในภาษาจีนแต้จิ๋วว่า “วันอานี๋แซ” ใน 1 ปี จะมีอยู่ 3 วัน ด้วยกัน คือวันคล้ายวันประสูติของเจ้าแม่กวนอิม วันคล้ายวันสำเร็จมรรคผล และวันคล้ายวันออกบวช ซึ่งตรงกับวันที่ 19 เดือน 2, 6 และ 9 ตามลำดับ โดยอิงตามปฏิทินจันทรคติของจีนเป็นหลัก (ไม่สามารถเทียบกับปฏิทินสากลได้ เนื่องจากปฏิทินจีน มีการเปลี่ยนแปลงทุกปี) จากการสำรวจพบว่า ชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชจะเตรียมการก่อนวันอานี๋แซ ก็จะมีการทำความสะอาดบ้านและข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้สะอาดหมดจดด้วยเพื่อความเป็นสิริมงคล จัดโต๊ะเครื่องบูชาให้พร้อม ส่วนวัดหรือศาลเจ้าต่าง ๆ ก็จะมีการตกแต่งสถานที่ให้สวยงาม

วิมลลักษณ์ หวังสนธิธรรม (4 เมษายน 2561: สัมภาษณ์) ชาวไทยเชื้อสายจีนแต้จิ๋วในย่านเยาวราช ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการนับถือเจ้าแม่กวนอิมและพิธีกรรมต่าง ๆ ไว้ สรุปได้ว่า

“คนไทยเชื้อสายจีนที่นับถือแม่กวนอิม มีความเชื่อในเรื่องของการถือศีลกินเจ งดการบริโภคเนื้อสัตว์ และมีการสวดบูชาเป็นประจำทุกวัน รวมถึงการทำพิธีกรรมในวันสำคัญอย่างวันอานี๋แซ โดยทุกคนจะถือศีลกินเจ แต่งกายด้วยชุดสีขาวเพื่อแสดงถึงความสะอาด บริสุทธิ์ แล้วมาประกอบพิธีกรรมกันที่วัด อย่างวันนี้วันเกิดเจ้าแม่กวนอิม พอไหว้เจ้าแม่กวนอิมที่บ้านเสร็จเราก็มาร่วมทำพิธีกรรมต่างๆ ที่วัดจนถึงช่วงเย็น”

จากตัวอย่างบทสัมภาษณ์ข้างต้น ผู้ให้สัมภาษณ์ได้กล่าวถึงการปฏิบัติตนในช่วงวันสำคัญของเจ้าแม่กวนอิมอย่างวันอานี๋แซ ทำให้เราได้ทราบว่าชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชมีความเชื่อว่าการแต่งกายด้วยชุดสีขาวเป็นการแสดงถึงความบริสุทธิ์ของผู้ที่นับถือเจ้าแม่กวนอิมทั้งหลาย นอกจากนี้ยังถือศีลกินเจในช่วงวันสำคัญของเจ้าแม่กวนอิมด้วย

2.2 พิธีกรรมเกี่ยวกับเทศกาลของชาวจีน นอกจากจะมีพิธีกรรมในวันสำคัญของเจ้าแม่กวนอิม (อานี๋แซ) แล้ว ยังมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมในเทศกาลต่าง ๆ คือ วันตรุษจีน วันไหว้พระจันทร์และเทศกาลกินเจ ในที่นี้ขอยกตัวอย่างเทศกาลกินเจ

จากการสำรวจพบว่า ชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช มีการปฏิบัติตนในช่วงเทศกาลกินเจ ดังที่ พระอาจารย์เสี่ยเกอ (4 เมษายน 2561: สัมภาษณ์) ฝ่ายประชาสัมพันธ์ประจำวัดมังกร กมลवास (เล่งเน่ยยี่) ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“วันแรกของเทศกาลกินเจจะมีการแต่งกายนุ่งขาวห่มขาว และตั้งโต๊ะสวดบูชาเจ้าแม่กวนอิม ในช่วงเช้าผู้ถือศีลจะไปสวดมนต์อัญเชิญเทพเจ้าทั้ง 9 เพื่อเริ่มพิธีกินเจ ช่วงเทศกาลกินเจ ในแต่ละวันผู้ที่ถือศีลจะแต่งกายด้วยชุดขาวและถือศีลกินเจ งดเว้นจากการกระทำที่ไม่ดีต่างๆ ทั้งด้านกาย วาจา ใจ และที่สำคัญที่สุดคือ งดเว้นการบริโภค

เนื้อสัตว์ ถือศีล 5 หรือศีล 8 ทำบุญทำทาน ไหว้พระ สวดมนต์ รักษาจิตใจให้สงบไปตลอดเทศกาลกินเจทั้งเก้าวันหรือสิบวัน”

สรุปได้ว่า เทศกาลกินเจที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิม มีรายละเอียดดังนี้

- ขั้นตอนเตรียมการ เตรียมเครื่องไหว้ เช่น ผลไม้ไม่ต่ำกว่าห้าอย่าง (ส้ม แอปเปิ้ล ลิ้นจี่ ลำไย กลัวยหอม) ขนมลูกท้อ หรือขนมทั่วไป ที่ไม่มีเนื้อสัตว์เจือปน กระดาษเงินกระดาษทอง ดอกไม้ธูปเทียน

- ขั้นตอนการ จัดวางเครื่องสักการะที่แท่นบูชา จุดธูปเทียนสักการะรูปเคารพเจ้าแม่กวนอิม แล้วรอผู้ประกอบพิธีมานำสวดสรรเสริญเจ้าแม่กวนอิม นานประมาณหนึ่งชั่วโมงหรือนานกว่านั้น

สิ่งสำคัญคือผู้เข้าร่วมพิธีต้องแต่งกายด้วยชุดขาวทุกคน เพื่อแสดงความสะอาด บริสุทธิ์ นอกจากนี้ยังต้องกินเจตลอดวัน หรือผู้เคร่งครัดก็จะกินเจตลอดเทศกาลคือสิบวัน (บางคนอาจกินเจตลอดชีวิต) ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิม จำแนกได้ 2 ประเด็น คือ (1) ความเชื่อเกี่ยวกับตำนานของเจ้าแม่กวนอิม ชาวไทยเชื้อสายจีนมีความเชื่อว่าเจ้าแม่กวนอิมคือ พระมหาโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรแห่งความเมตตากรุณา สามารถช่วยเหลือผู้เดือดร้อนให้พ้นทุกข์ บันดาลความเป็นสิริมงคลให้แก่ผู้ศรัทธาได้ (2) ความเชื่อที่เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่กวนอิม จำแนกประเด็นได้ 5 ประเด็น ดังนี้ ความเชื่อด้านโชคลาภ ความเชื่อด้านเมตตามหานิยม ความเชื่อด้านการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ความเชื่อด้านแคล้วคลาด และความเชื่อเรื่องการขอบุตร

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชแบ่งได้เป็น 2 ประเด็นสำคัญ คือ (1) พิธีกรรมเกี่ยวกับตำนานของเจ้าแม่กวนอิม (วันอานี่แซ-วันเกิดเจ้าแม่กวนอิม) คนไทยเชื้อสายจีนที่นับถือเจ้าแม่กวนอิม จะทำพิธีกรรมในวันสำคัญอย่างวันอานี่แซ ด้วยการถือศีลกินเจ แต่งกายด้วยชุดสีขาวเพื่อแสดงถึงความใสสะอาด บริสุทธิ์ แล้วเดินทางมาประกอบพิธีกรรมกันที่วัดหรือศาสนสถานอื่น ๆ ที่มีรูปเคารพเจ้าแม่กวนอิม (2) พิธีกรรมเกี่ยวกับเทศกาล ในช่วงวันตรุษจีน วันไหว้พระจันทร์และเทศกาลกินเจ ชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชที่นับถือเจ้าแม่กวนอิม ก็จะมีพิธีกรรมที่สำคัญของเจ้าแม่กวนอิม เช่น สวดมนต์ ปล่อยสิ่งมีชีวิต เช่น ปลา นก เป็นต้น

อภิปรายผล

บทความเรื่อง “ ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช ” ได้พบประเด็นที่เด่นที่สุดและมีความเชื่อมโยงทั้งความเชื่อและพิธีกรรม ในที่นี้จึงขอกล่าวรวมทั้งสองประเด็นเข้าด้วยกัน กล่าวคือ ชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชมีความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิม ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยโบราณสืบทอดจนมาถึงปัจจุบัน ยังคงความเหนียวแน่น มีการปฏิบัติเช่นเดิม ซึ่งสืบทอดจากสมัยโบราณโดยไม่เปลี่ยนแปลงการประกอบพิธีเช่นไหว้เจ้าแม่กวนอิมในวาระต่าง ๆ ทั้งในวาระปกติและวาระพิเศษ ส่งผลเชื่อมโยงไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและหมู่เครือญาติ ประสานความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวหรือภายในกลุ่มสังคมให้มีความแน่นแฟ้น เกิดความรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน สอดคล้องกับแนวคิดของพรพรรณ จันทโรนานนท์ (2546: 125-126) ซึ่งกล่าวถึง การเช่นไหว้วิญญาณเทพเจ้าหรือเซียน ถือว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้ศรัทธา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนหรือสมาชิกในชุมชนให้มีการปฏิสัมพันธ์ ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยเฉพาะการประกอบพิธีในรอบปี เช่น พิธีกินเจ พิธีสะเดาะเคราะห์ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ ย้ำเตือนในความเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน โดยไม่มีการแบ่งชนชั้น ทุกคนมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมอย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนี้การประกอบพิธีกรรมประจำปี ยังเป็นกิจกรรมที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาคม หรือองค์กรต่าง ๆ

เข้าด้วยกัน โดยไม่หวังผลประโยชน์ใด ๆ และเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนทุกเพศทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ ได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์กันจนเกิดเป็นสัมพันธ์ภาพระหว่างกันและกัน จนกลายเป็นมิตรภาพอันดีต่อกัน และสอดคล้องกับผลวิจัยของ หนึ่งฤทัย อินทิวรรณนธ์ (2551) ศึกษาวิจัย เรื่อง “ความเชื่อของชาวพุทธไทยเชื้อสายจีนที่มีต่อศาลเจ้าแม่ทับทิม เขตสามเสน กรุงเทพมหานคร” พบว่า ความเชื่อของผู้ที่ให้ความศรัทธาต่อศาลเจ้าแม่ทับทิม จะแสดงออกในลักษณะของการประกอบพิธีกรรม การกราบไหว้บูชาเทพเจ้า มีการเช่นสรวงบูชาเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนปรารถนา พร้อมทั้งบันดาลให้ตนมีความสุข สมหวัง และเมื่อพวกตนได้รับความสุข ความปลอดภัยแล้ว จะมีการเช่นสรวงบูชาเพื่อขอบคุณ การกระทำดังกล่าว โดยอาศัยพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่นมีการจัดแสดงงิ้วเพื่อฉลองตามงานเทศกาลต่าง ๆ หรือเพื่อเป็นการแก้บนเมื่อได้สิ่งที่ดีตนปรารถนา และเมื่อเวลาผ่านไปสิ่งเหล่านี้ก็กลายเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี เป็นวัฒนธรรมสำหรับคนกลุ่มนั้น ๆ ผู้ที่ให้ความศรัทธาต่อศาลเจ้าแม่ทับทิม มีความรู้สึกว่าองค์เจ้าแม่ทับทิมทรงคุ้มครอง และปกป้องครอบครัวของตนให้ร่มเย็นเป็นสุข ชีวิตของตนและครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เหมือนมีอะไรไว้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้ความรู้สึกปลอดภัย เกิดความสงบ มีสติเตือนตัวเองตลอดเวลา ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างราบรื่น ประสบความสำเร็จ มีความสุขสมหวังในชีวิต ผู้คนส่วนใหญ่มากราบไหว้บูชาเทพเจ้าเพราะความไม่สบายกายใจ เมื่อมากราบไหว้แล้วก็สบายใจขึ้น ส่วนบางคนไม่มีความทุกข์ แต่ต้องการความสงบทางจิตใจก็เข้ามายังศาลเจ้า เพื่อกราบไหว้บูชา ทำบุญ บริจาคเงิน ให้ศาลเจ้า เป็นที่พึ่งทางจิตใจของผู้ที่ให้ความศรัทธา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละบุคคลที่มีความคิดแตกต่างกันไป

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในสถานที่อื่นของประเทศไทยที่เป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน เช่น จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดชลบุรี จังหวัดนครสวรรค์ เป็นต้น
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมทั้งในสังคมไทยและสังคมจีน

เอกสารอ้างอิง

กานต์ชนิด. (4 เมษายน 2561). สัมภาษณ์.

จิตรา ก่อมนทเกียรติ. (2542). *พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของจีน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จิตรา.

พรพรรณ จันทโรนานนท์. (2546). *วิถีจีน*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.

พระอาจารย์เสี่ยเกอ ประชาสัมพันธ์วัดมังกรกมลาวาส (เล่งเน่ยยี่). (4 เมษายน 2561). สัมภาษณ์.

ภิกษุณี โพธิสัตว์ วรมัย กบิลสิงห์. (2551). *ประวัติพระกวนอิมมาตา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ส่องสยาม.

มูลนิธิเทียนฟ้า. (2561). *บรรยากาศงานเทศกาล ณ มูลนิธิเทียนฟ้า*. สืบค้นเมื่อ 18 กรกฎาคม

2561, จากมูลนิธิเทียนฟ้า เว็บไซต์: <http://www.chinatownyaowarach.com/index.php?lite=article&qid=42005028>

วิจิตร แซ่โจ้ว (4 เมษายน 2561). สัมภาษณ์.

วิมลลักษณ์ หวังสนิทธิธรรม (4 เมษายน 2561). สัมภาษณ์.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2554). *เขาวราช: คุณค่าทางประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรม*. สืบค้นเมื่อ 18

กรกฎาคม 2561, จากฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) เว็บไซต์: http://www.sac.or.th/databases/museumdatabase/article_inside.php?id=1269

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2552). *ความสัมพันธ์วัฒนธรรมไทย-จีน*. พิมพ์ครั้งที่ 1. สมุทรปราการ : มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

หนึ่งฤทัย อินทราวรรณท์. (2551). *ความเชื่อของชาวพุทธไทยเชื้อสายจีนที่มีต่อศาลเจ้าแม่ทับทิม เขตสามเสน กรุงเทพมหานคร*. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล
หลิน จิ้น ฉาง (วรจิตต์ หลิน) (4 เมษายน 2561). สัมภาษณ์.

K@POOK. (2558). *เรื่อนำรู้ วัดเล่งเน่ยยี่ ศาสนสถานชื่อดังใจกลางกรุง*. สืบค้นเมื่อ 18 กรกฎาคม 2561, จากเรื่อนำรู้ วัดเล่งเน่ยยี่ ศาสนสถานชื่อดังใจกลางกรุง เว็บไซต์: [https:// travel.kapook.com/view132759.html](https://travel.kapook.com/view132759.html)

